

Inhoudsopgave

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN		XIII
1	INLEIDING	1
1.1	Introductie van en aanleiding tot het onderzoek	1
1.2	Plan van behandeling	3
1.3	Methode en rechtsvergelijking	4
1.4	Terminologie	6
2	FUNCTIE VAN HET EIGENDOMSVOORBEHOUD	9
2.1	Inleiding	9
2.2	De functionele benadering	9
2.3	De functie van het eigendomsvoorbehoud in de literatuur	12
2.4	Rechtvaardiging voor de wetgever	14
2.5	Het eigendomsvoorbehoud als wederkerigheidsinstrument	17
2.6	Ten behoeve van wie wordt het eigendomsvoorbehoud bedongen?	21
2.7	Het eigendomsvoorbehoud waarborgt de rechten van de verkoper bij ontbinding	23
2.8	Een tussenpositie in de literatuur	28
2.9	De functie van het eigendomsvoorbehoud onder het oude recht	29
2.10	Afschaffing goederenrechtelijke werking ontbinding en eigendomsvoorbehoud	31
2.11	Het verbreed eigendomsvoorbehoud	34
2.12	Het belang bij behoud van de zaak	38
2.13	Conclusie	42
3	RECHTVAARDIGING VOOR DE VOORRANGSPPOSITIE	43
3.1	Inleiding	43
3.2	Eigendomsvoorbehoud en voorrang	43
3.3	Rechtvaardiging voor zekerheidsrechten	45
3.4	Het eenvoudig eigendomsvoorbehoud	49
3.4.1	De neutraliteit van het eigendomsvoorbehoud	51
3.4.2	Het eenvoudig eigendomsvoorbehoud in de Insolvenzordnung	55
3.4.3	Intermezzo: eigendomsvoorbehoud versus bodemrecht	59

3.4.4	Beslechting van het belangenconflict tussen verkoper en bank	63
3.4.5	De supervoorrang van de aanschaffancier in de UCC, UNCITRAL Legislative Guide en DCFR	64
3.4.6	Een supervoorrang voor het aanschaffinancieringspandrecht	72
3.4.7	Tussenconclusie	73
3.5	Verbreed eigendomsvoorbehoud	74
3.5.1	De beperkte rechtvaardiging van het verbreed eigendomsvoorbehoud	79
3.5.1.1	Oneigenlijke vermenging	79
3.5.1.2	Toerekening van betalingen	82
3.5.2	Verbreiding tot overige vorderingen	90
3.5.2.1	Schadevergoedingsvorderingen	90
3.5.2.2	Vorderingen vanwege werkzaamheden	91
3.5.3	Tussenconclusie	92
3.6	Verlengd eigendomsvoorbehoud	93
3.6.1	Verandering van functie na verlenging	94
3.6.2	Het behoud van voorrang met betrekking tot de waarde	97
3.6.3	Het conflict met de kredietverschaffende bank	101
3.6.4	Tussenconclusie	112
3.7	Conclusie	112
4	CONSTRUCTIE VAN HET EIGENDOMSVOORBEHOUD	115
4.1	Inleiding	115
4.2	Het eigendomsvoorbehoud als overdracht onder opschortende voorwaarde	115
4.3	Voorwaardelijkheid van de titel	117
4.3.1	De opgeschorte werking van een voorwaardelijke titel als obstakel	119
4.3.2	De onmogelijkheid om voor vervulling van de voorwaarde te presteren	124
4.4	Voorwaardelijkheid van de levering	126
4.4.1	Voorwaardelijke leveringshandeling	127
4.4.2	Voorwaardelijke goederenrechtelijke overeenkomst	130
4.5	Voorwaardelijkheid van de overdracht	131
4.6	Tussenconclusie	134
4.7	Alternatieve constructies	135
4.8	De levering ter uitvoering van een verbintenis tot overdracht onder opschortende voorwaarde	136
4.8.1	Ratio van artikel 3:91 BW	137
4.8.2	Intermezzo: de levering in het kader van een eigendomsvoorbehoud onder het Oud BW	138
4.8.3	Mogelijke alternatieven	143
4.8.3.1	Feitelijke overgave	144
4.8.3.2	Bezitsverschaffing onder opschortende voorwaarde	147
4.8.3.3	Verschaffing van voorwaardelijk bezit	149
4.8.3.4	Verschaffing van bezit van het voorwaardelijk eigendomsrecht	152

4.8.4	De wijze waarop machtsverschaffing plaatsvindt	153
4.9	Conclusie	157
5	UITOEFENING VAN HET EIGENDOMSVOORBEHOUD	159
5.1	Inleiding	159
5.2	Ontbinding als voorwaarde voor uitoefening	160
5.3	Geïsoleerde uitoefening van het eigendomsvoorbehoud	164
5.4	Wanneer leidt uitoefening van het eigendomsvoorbehoud tot ontbinding?	166
5.5	Intermezzo: de verplichting tot eigendomsverschaffing	169
5.6	Executie als wijze van uitoefening?	172
5.7	Alternativiteit als wezenskenmerk van het eigendomsvoorbehoud	179
5.8	Afdracht van overwaarde bij ontbinding	179
5.8.1	Terugbetaling van het reeds betaalde gedeelte van de koopprijs	180
5.8.2	Overwaarde als gevolg van waardestijging	183
5.9	Eigendomsvoorbehoud en verjaring	186
5.10	Conclusie	194
6	VERBREED EIGENDOMSVOORBEHOUD	197
6.1	Inleiding	197
6.2	Afbakening ten opzichte van het eenvoudig eigendomsvoorbehoud	198
6.3	Krediet eigendomsvoorbehoud	200
6.3.1	Toelaatbaarheid	200
6.3.2	Omvang eigendomsvoorbehoud	203
6.3.3	Het einde van een krediet eigendomsvoorbehoud	206
6.4	Verdere ‘verbreding’ door middel van een imputatiebeding?	208
6.5	Verbreed eigendomsvoorbehoud en ontbinding	210
6.5.1	De mogelijkheid om tot ontbinding over te gaan	211
6.5.2	Is een alternatieve benadering aangewezen?	212
6.6	Afdracht van overwaarde bij uitoefening van een verbreed eigendomsvoorbehoud	219
6.7	Conclusie	221
7	POSITIE VAN DE VERKOPER	223
7.1	Inleiding	223
7.2	Zaaksvorming	223
7.2.1	De beslissende criteria voor eigendomstoewijzing	225
7.2.2	Eigendomstoewijzing in het licht van de functie van het eigendomsvoorbehoud	227
7.2.3	Mogelijkheid van derivatieve eigendomsverkrijging	230
7.2.4	Verkrijging van vervangende zekerheid	231

7.3	Verlengd eigendomsvoorbehoud	232
7.3.1	Stand van zaken	232
7.3.2	Pleidooi voor wettelijke verankering	234
7.3.2.1	Grondslag voor het prioriteitsbeginsel en de werking van artikel 3:97 lid 2 BW	235
7.3.2.2	Grondslag voor de voorrang van de verkoper	237
7.3.2.3	Nadere uitwerking	239
7.3.3	Een bijzonder geval: verzekeringspenningen	244
7.4	Oneigenlijke vermenging	248
7.4.1	De betrokken goederenrechtelijke beginselen	249
7.4.2	De twee dimensies van oneigenlijke vermenging	252
7.4.2.1	Onduidelijkheid over het bestaan van het eigendomsrecht	252
7.4.2.2	Onduidelijkheid over de zaak waarop het eigendomsrecht betrekking heeft	257
7.5	Bestanddeelvorming	262
7.6	Natrekking	267
7.7	Conclusie	270
8	POSITIE KOPER	273
8.1	Inleiding	273
8.2	Kwalificatie rechtspositie koper in het licht van de goederenrechtelijke werking van de vervulling van de voorwaarde	274
8.2.1	De opgeschorte werking van een rechtshandeling	275
8.2.2	De derdenwerking van de voorwaardelijke beschikking	277
8.2.3	De beschermde rechtspositie van de koper	279
8.2.4	De beperking van het eigendomsrecht van de verkoper	280
8.2.5	De betekenis van artikel 3:84 lid 4 BW	281
8.2.6	Nadere uitwerking	290
8.2.7	Rechtsvergelijkende opmerkingen	293
8.2.8	De situatie bij een voorwaardelijke making	297
8.3	Bezwaren tegen de hier verdedigde opvatting	298
8.3.1	Inbreuk op de oneindigheid van het eigendomsrecht	298
8.3.2	De onmogelijkheid van splitsing van eigendom	302
8.3.3	Strijd met de numerus clausus	305
8.3.4	'Ondersplitsing' als probleem?	308
8.4	Kwalificatie eigendomsrecht onder opschortende voorwaarde	309
8.4.1	Goederenrechtelijk recht	310
8.4.2	Een recht zonder werking	312
8.4.3	Gemeenschappelijk toebehoren?	315
8.4.4	Een wilsrecht?	315
8.4.5	Een causaal recht bij eigendomsvoorbehoud	316
8.5	Verhouding tot het eigendomsrecht onder ontbindende voorwaarde	321
8.5.1	Bescherming tegen beschikkingsonbevoegdheid	321
8.5.2	Beperkte rechten die rusten op het eigendomsrecht onder ontbindende voorwaarde	326

8.5.3	Gerechtigdheid tot de vruchten	328
8.5.4	Gerechtigdheid tot schadevergoedingsvorderingen jegens derden	332
8.6	Varia	339
8.6.1	Bevoegdheden jegens derden	340
8.6.2	Verkrijging door verjaring	343
8.7	Consequenties voor de positie van de verkoper	344
8.8	Tussenconclusie	346
8.9	Beschikken over eigendom onder opschortende voorwaarde	347
8.9.1	Overdraagbaarheid	349
8.9.2	Wijze van levering	352
8.9.3	Rechtsgevolgen van overdracht	358
8.9.4	Derdenbeschermingsperikelen	361
8.9.5	De rechtsverhouding tussen de verkoper en de verkrijger van het voorwaardelijk eigendomsrecht	365
8.9.6	De invloed van de verkoper en de koper op de stabiliteit van het eigendomsrecht onder opschortende voorwaarde	369
8.10	De uiteindelijke eigendomsverkrijging door de eigenaar onder opschortende voorwaarde	373
8.10.1	Het uitgroeien van het eigendomsrecht	373
8.10.2	Gevolgen voor op het voorwaardelijk eigendomsrecht gevestigde beperkte rechten	379
8.10.3	De bezitsverkrijging bij de eigendomsverkrijging	380
8.11	De machtsrelatie van de koper met betrekking tot de zaak	381
8.12	Beschikkingsbevoegdheid over de zaak	389
8.12.1	Alternatieve opschortende voorwaarde	391
8.12.2	Contractuele verlening van beschikkingsbevoegdheid	393
8.13	Conclusie	401
9	EIGENDOMSVOORBEHOUD BIJ FINANCIERING DOOR EEN DERDE	403
9.1	Inleiding	403
9.2	Denkbare toepassingen	404
9.3	Voorbehouden eigendom als afhankelijk recht	406
9.4	Een bijzonder geval: eigendomsvoorbehoud en subrogatie	409
9.5	Overdracht van de voorbehouden eigendom en art. 3:84 lid 3 BW	413
9.6	Positie van de koper na overdracht voorbehouden eigendom	421
9.7	Uitoefening van het eigendomsvoorbehoud door de cessionaris	424
9.8	Conclusie	431
	SAMENVATTING EN CONCLUSIES	433
	SUMMARY	439
	ZUSAMMENFASSUNG	445
	RECHTSPRAAKREGISTER	451

TREFWOORDENREGISTER	459
LITERATUURLIJST	467
CURRICULUM VITAE	515

1 | Inleiding

1.1 Introductie van en aanleiding tot het onderzoek

Het rechtsverkeer met betrekking tot roerende zaken is een ‘massaal gebeuren’.¹ Dagelijks worden talloze koopovereenkomsten gesloten, op grond waarvan vele zaken van eigenaar wisselen. Bij een zodanig massaal gebeuren is het van groot belang dat de afwikkeling van dergelijke koopovereenkomsten voor beide partijen met zo min mogelijk risico’s gepaard gaat. Voor de verkoper betekent dit in het bijzonder dat hij zijn eigendomsrecht slechts wil verliezen indien en zodra de koper de verschuldigde koopprijs aan hem voldoet. Omgekeerd wenst de koper de koopprijs pas te voldoen op het moment dat hij ook eigenaar wordt van de verkochte zaak. Indien partijen elkaar fysiek treffen, zoals in een winkel, kan aan deze belangen eenvoudig worden tegemoetgekomen door middel van een gelijktijdige uitwisseling van de verkochte zaak en de verschuldigde koopprijs.

In veel gevallen komt het echter niet tot een gelijktijdige uitwisseling van de wederzijdse contractuele prestaties. Wanneer de verkoper en de koper elkaar niet fysiek treffen om de koopovereenkomst tot uitvoering te brengen, loopt de voldoening van de verschillende contractuele verplichtingen veelal niet parallel. In een zodanig geval zal een van beide partijen als eerste dienen te presteren. Ook voorstelbaar is dat gelijktijdige uitwisseling van de wederzijdse prestaties weliswaar mogelijk is, maar partijen desondanks iets anders overeenkomen. In het bijzonder doet zich dit voor indien de koper niet in staat is om de (volledige) koopprijs meteen aan de verkoper te voldoen. In een dergelijk geval wordt door de verkoper dikwijls een krediet verschaft aan de koper, door uitstel van betaling te verlenen. Men pleegt te spreken van leveranciers- of goederenkrediet, in tegenstelling tot het (veelal door banken verschaft) geldkrediet.

Indien de verkoper zich ondanks de kredietverschaffing verplicht tot het terstond overdragen van de verkochte zaak, loopt hij het risico dat hij zijn eigendom verliest en niet de verschuldigde koopprijs ontvangt, als de koper ook later niet in staat blijkt de koopprijs te voldoen. Indien partijen daarentegen overeenkomen dat de koper eerst de verschuldigde koopprijs volledig dient te voldoen, alvorens de verkoper de verkochte zaak overdraagt, loopt de koper het risico dat hij de koopprijs heeft voldaan, maar de verkoper niet in staat blijkt hem de verkochte zaak over te dragen. Aan beide varianten kleeft derhalve een nadeel.

¹ M.v.A. II., *Parl. Gesch. Boek 3 BW*, p. 384.

De in dit proefschrift centraal staande figuur van het eigendomsvoorbehoud komt op ogenschijnlijk eenvoudige wijze tegemoet aan deze nadelen. Het eigendomsvoorbehoud bewerkstelligt namelijk niet alleen dat de verkoper eigenaar blijft totdat de koper de verschuldigde koopprijs heeft voldaan, maar heeft tegelijkertijd ook tot gevolg dat de koper terstond en zonder meer eigenaar wordt van de verkochte zaak zodra hij de verschuldigde koopprijs voldoet.² Deze doelstelling wordt bereikt doordat de wet een door partijen overeengekomen eigendomsvoorbehoud – behoudens een afwijkende vormgeving – beschouwt als een overdracht onder opschortende voorwaarde van voldoening van de door de koper verschuldigde tegenprestatie (art. 3:92 lid 1 BW). Daardoor vindt terstond een overdracht plaats, maar heeft de overdracht, vanwege de opschortende voorwaarde, pas effect – dat wil zeggen: eigendomsovergang tot gevolg – zodra de koper de verschuldigde prestatie volledig heeft voldaan.

Het eigendomsvoorbehoud bevredigt daarmee ogenschijnlijk het rechtsgevoel: het beding bewerkstelligt dat geen van beide partijen het risico loopt met lege handen achter te blijven indien de wederpartij niet in staat blijkt de op haar rustende verplichting na te komen. Bovendien wordt bij uitstek uitdrukking gegeven aan het wederkerige karakter van de koopovereenkomst: door het beding komt naar voren dat elke partij een verbintenis op zich neemt teneinde de prestatie te verkrijgen waartoe de wederpartij zich daartegenover jegens haar heeft verbonden (art. 6:261 BW). Ondanks het feit dat het eigendomsvoorbehoud hierdoor het wederkerige karakter van de koopovereenkomst benadrukt en beide partijen aldus grotendeels vrijwaart van het insolventierisico van de wederpartij, is de figuur van het eigendomsvoorbehoud in het Nederlandse recht echter niet onomstreden. Dat heeft een tweetal redenen.

De eerste reden houdt verband met het fiduciaverbod. Op grond van artikel 3:84 lid 3 BW vormt een rechtshandeling die ten doel heeft een goed over te dragen tot zekerheid geen geldige titel voor overdracht van dat goed. Aan de bepaling ligt – kort gezegd – ten grondslag dat de overdracht van het meest omvattende recht (het eigendomsrecht) niet mag worden ingezet teneinde daarmee slechts zekerheidsdoeleinden na te streven, omdat dergelijke ‘zekerheids-eigendom’ leidt tot een oneigenlijke en onwenselijke figuur.³ Met de introductie van het fiduciaverbod bij de inwerkingtreding van het nieuwe vermogensrecht per 1 januari 1992 is ook het bestaansrecht van het eigendomsvoorbehoud in de literatuur in twijfel getrokken. Volgens sommigen heeft het overeenkomen van een eigendomsvoorbehoud in feite tot gevolg dat de verkoper een vorm van zekerheidseigendom verkrijgt, omdat het eigendomsrecht vanaf dat moment nog slechts zekerheid biedt voor de voldoening van de koopprijs.⁴ Op grond van deze constatering wordt door sommigen afschaffing van het eigendomsvoorbehoud bepleit, terwijl anderen betogen dat (sommige van) de voor pandrecht geschreven bepalingen analoog zouden moeten worden toegepast en weer anderen laten het bij een signalering van het zekerheidskarakter van het eigendomsvoorbehoud.

2 Zie over het belang van het beding voor beide partijen, hierna in hoofdstuk 2, paragraaf 2.6.

3 Zie hierna in hoofdstuk 9, paragraaf 9.5.

4 Zie hierna in hoofdstuk 2, paragraaf 2.3.

De tweede reden heeft te maken met de constructie van het eigendomsvoorbehoud. Het beding leidt tot een terstond – dat wil zeggen: reeds vóór betaling van de verschuldigde koopprijs – plaatsvindende overdracht van de verkochte zaak, zij het onder opschortende voorwaarde van voldoening van de verschuldigde tegenprestatie (art. 3:92 lid 1 BW). Tussen het moment van totstandkoming van deze voorwaardelijke overdracht en ofwel de betaling van de koopprijs door de koper ofwel de definitieve niet-nakoming door de koper, bestaat een periode van onzekerheid. De verkoper blijft vooralsnog eigenaar, maar verliest dit eigendomsrecht van rechtswege indien de koper de verschuldigde prestatie voldoet. De koper is nog geen eigenaar, maar wordt wel automatisch eigenaar als hij de verschuldigde prestatie voldoet. Het al dan niet toebehoren van het (volledige) eigendomsrecht aan de verkoper of de koper is daarmee afhankelijk van de toekomstige gebeurtenis, die nog onzeker is: de betaling van de koopprijs door de koper. Hierdoor ontstaan volgens sommige auteurs niet alleen ingewikkelde, maar ook onwenselijke verhoudingen in de tussentijdse periode. Vanwege deze ingewikkelde en onwenselijke verhoudingen wordt door een aantal auteurs voorgesteld het eigendomsvoorbehoud volledig in de ban te doen.⁵

Dit proefschrift beoogt het bestaansrecht van het eigendomsvoorbehoud en de plaats van het eigendomsvoorbehoud binnen het systeem van het vermogensrecht te onderzoeken, tegen de achtergrond van de hiervoor genoemde knelpunten: de verhouding van het eigendomsvoorbehoud tot het fiduciaverbod van artikel 3:84 lid 3 BW en de gevolgen van de voorwaardelijke overdracht voor de positie van partijen gedurende de periode van onzekerheid en de inpassing daarvan in het systeem van het vermogensrecht. Het onderzoek strekt ertoe nader inzicht te verschaffen in de werking en de functie van het eigendomsvoorbehoud. Daarmee heeft het geenszins uitsluitend theoretisch of wetenschappelijk belang. Teneinde de plaats te bepalen van het eigendomsvoorbehoud binnen het systeem van het vermogensrecht is het namelijk noodzakelijk allereerst goed inzicht te krijgen in de werking en functie van het eigendomsvoorbehoud. Daarvoor is het noodzakelijk een antwoord te formuleren op vele voor de praktijk belangrijke kwesties met betrekking tot het eigendomsvoorbehoud. De rode draad van het betoog vormt weliswaar de inpassing van het eigendomsvoorbehoud in het wettelijk systeem, maar dat geschiedt aan de hand van vele concrete problemen rond het eigendomsvoorbehoud.

1.2 Plan van behandeling

Dit proefschrift bestaat uit acht inhoudelijke hoofdstukken, voorafgegaan door deze inleiding en gevolgd door een conclusie. In hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 staan de argumenten van de wetgever centraal voor het bestaansrecht van het eigendomsvoorbehoud. In hoofdstuk 2 wordt aandacht besteed aan de functie van het eigendomsvoorbehoud en in hoofdstuk 3 staat de voorrangpositie die het eigendomsvoorbehoud aan de verkoper verschaft centraal. De hoofdstukken 5, 6, 7 en 9 vormen een uitwerking van deze twee hoofdstukken toegesneden op specifieke

⁵ Zwalve 2006, p. 201-202, Struycken 2007, p. 568-569 en Wibier 2016, p. 209-215.

aspecten van het eigendomsvoorbehoud: de uitoefening van het eigendomsvoorbehoud en de verhouding tot de koopovereenkomst, het bedingen van het eigendomsvoorbehoud voor andere vorderingen dan de koopprijs, de positie van de verkoper in geval van een aantal veelvoorkomende bedreigingen van het eigendomsvoorbehoud en de functie en werking van het eigendomsvoorbehoud bij financiering door een ander dan de verkoper.

In de hoofdstukken 4 en 8 wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de constructie van het eigendomsvoorbehoud als voorwaardelijke overdracht. In hoofdstuk 4 staat de vraag centraal op welke wijze deze voorwaardelijke overdracht is geconstrueerd binnen het stelsel van overdracht en wordt aandacht besteed aan de specifieke op de overdracht onder opschortende voorwaarde toegesneden leveringsbepaling (art. 3:91 BW). In hoofdstuk 8 wordt onderzocht wat de gevolgen van deze voorwaardelijke overdracht zijn voor de positie van (met name) de koper gedurende de periode van onzekerheid en hoe deze positie valt in te passen in het systeem van het vermogensrecht. Aangezien de positie van de koper en de verkoper gedurende de periode van onzekerheid de werking van het eigendomsvoorbehoud in belangrijke mate bepaalt, komen de aspecten hiervan ook verspreid in andere hoofdstukken aan de orde.

1.3 Methode en rechtsvergelijking

Het onderzoek vindt plaats aan de hand van de zogenoemde juridisch-dogmatische onderzoeksmethode.⁶ Aan de hand van de wet, de aan de wet ten grondslag liggende beginselen, de parlementaire geschiedenis, literatuur en rechtspraak wordt het positieve recht geanalyseerd. Centraal staat daarbij de consistentie en coherentie van het systeem van het vermogensrecht,⁷ zoals ook uit het hierboven geformuleerde onderzoeksdoel blijkt: hoe verhoudt het eigendomsvoorbehoud zich tot andere regels, leerstukken en beginselen die aan het geldende recht ten grondslag liggen?

Bij het onderzoek wordt geregeld gebruikgemaakt van rechtsvergelijkende inzichten. Een belangrijk doel van deze rechtsvergelijking is gelegen in het blootleggen van argumenten,⁸ die in de Nederlandse literatuur niet of in mindere mate voorkomen, maar voor het Nederlandse recht wel van belang kunnen zijn. De rechtsvergelijking staat derhalve altijd ten dienste van de interpretatie en vaststelling van het Nederlandse recht. Daarnaast kan uit de rechtsvergelijking blijken hoe andere keuzes in de praktijk werken, zodat zij een inspiratie kunnen bieden voor wenselijk recht. Bij de rechtsvergelijking is gekozen voor een opzet waarbij de verschillende rechtsstelsels zoveel mogelijk geïntegreerd en doorlopend worden behandeld. Dikwijls worden derhalve argumenten uit de Nederlandse literatuur of rechtspraak afgezet tegen argumenten uit de buitenlandse literatuur of rechtspraak. Daaraan ligt de gedachte ten grondslag dat vanwege het argumentatieve karakter van de rechtswetenschap, dergelijke uit de rechtsvergelijking gewonnen

6 Zie daarover – met verdere verwijzingen – Smits 2009, p. 31 e.v. en Asser/Vranken, *Algemeen deel* **** 2014, nr. 8 e.v.

7 P.C. Westerman & M.H. Wissink, 'Rechtsgeleerdheid als rechtswetenschap', *NJB* 2008, p. 503-507 en Smits 2009, p. 36-41.

8 Zie Smits 2009, p. 114-119.

argumenten en inzichten een even groot gewicht hebben als Nederlandse argumenten, voor zover het buitenlandse rechtsstelsel op dat punt niet afwijkt van het Nederlandse recht. Indien dat wel het geval is, is gekozen voor een afzonderlijke bespreking.

Gekozen is voor een vergelijking met het Duitse en het Oostenrijkse recht. Wat betreft het goederenrecht is het Duitse recht voor de Nederlandse wetgever bij de totstandkoming van het Nieuw BW een belangrijke inspiratiebron geweest. Voor de regeling van het eigendomsvoorbehoud geldt dat in het bijzonder: men hoeft daarvoor slechts de tekst van artikel 3:92 BW met de tekst van § 455 BGB (oud) te vergelijken. Ook in de parlementaire geschiedenis van het eigendomsvoorbehoud wordt vrijwel uitsluitend verwezen naar en steun gevonden in het Duitse recht.⁹ Bovendien is sprake van een goed ontwikkelde doctrine met betrekking tot het eigendomsvoorbehoud.

Tussen het Nederlandse en het Duitse (goederen)recht bestaan ook belangrijke verschillen. Een prominent verschil is dat het Duitse recht een abstract stelsel van eigendomsoverdracht kent, terwijl het Nederlandse recht uitgaat van een causaal stelsel. Toch is dit verschil op het gebied van het eigendomsvoorbehoud nauwelijks van belang. Omdat de constructie van het eigendomsvoorbehoud – door middel van de opschortende voorwaarde – ook in Duitsland leidt tot een verstrengeling van de voor overdracht vereiste wilsovereenstemming (*Einigung*) en de tussen verkoper en koper gesloten koopovereenkomst, is bij het eigendomsvoorbehoud per saldo sprake van een doorbreking van het *Abstraktionsprinzip*, althans worden per saldo resultaten bereikt die overeenstemmen met een causaal stelsel van overdracht.¹⁰ Een tweede duidelijk verschil is dat het Duitse recht zekerheidseigendom toelaatbaar acht, terwijl het Nederlandse recht deze figuur met artikel 3:84 lid 3 BW heeft willen uitbannen. Desalniettemin kan de vergelijking met het Duitse recht op dit punt wel degelijk nuttig zijn. Aangezien de Duitse zekerheidseigendom andere rechtsgevolgen heeft dan ‘gewone’ eigendom, is voor het Duitse recht net zozeer van belang om een onderscheid te maken tussen deze beide eigendomsfiguren. Uitsluitend het rechtsgevolg is anders: overschrijding van de grens tussen gewone eigendom en zekerheidseigendom heeft naar Nederlands recht ongeldigheid van de overdrachtstitel (art. 3:84 lid 3 BW) tot gevolg, terwijl naar Duits recht enkel andere, aanvullende regels van toepassing zijn.

Het Oostenrijkse recht bleek buitengewoon geschikt voor rechtsvergelijking, doordat het in vele opzichten op het Nederlandse stelsel van goederenrecht lijkt. Zo kent het Oostenrijkse recht ook een causaal stelsel van overdracht. Bovendien verbiedt het Oostenrijkse recht de overdracht tot zekerheid, voor zover zij niet gepaard gaat met het uit de macht brengen van de over te dragen zaak. Hoewel dit verbod, anders dan het Nederlandse fiduciaverbod, is ingegeven door publiciteitsoverwegingen, bewerkstelligt het Oostenrijkse recht daarmee per saldo een met het Nederlandse fiduciaverbod vergelijkbaar regime met betrekking tot zaken

⁹ Zie M.v.A. II., *Parl. Gesch. Boek 3 BW*, p. 389-390 en M.v.A. I Inv., *Parl. Gesch. Boek 3 BW (Inv. 3, 5 en 6)*, p. 1241.

¹⁰ Zie nader hoofdstuk 8, paragraaf 8.4.5.

die zich in de macht van de schuldenaar c.q. koper bevinden, waardoor de vergelijking met het Oostenrijkse recht nuttig is voor de afbakening tussen eigendomsvoorbehoud en zekerheidseigendom. Ook de Oostenrijkse systematiek van voorwaardelijke beschikkingen vertoont grote gelijkenissen met het Nederlandse recht.

Ook, maar in mindere mate, wordt aandacht besteed aan het *Draft Common Frame of Reference* (DCFR). Op bepaalde punten bood het DCFR nadere inzichten, maar bij meer diepgravende kwesties bleek veelal dat het DCFR en de daarbij behorende toelichting niet verder hielpen. Tot slot is in hoofdstuk 2 en 3 ook bescheiden aandacht besteed aan de *Uniform Commercial Code* van de Verenigde Staten, omdat deze regeling (en met name de zogenoemde functionele benadering) in de literatuur soms als voorbeeld wordt aangeprezen voor het wenselijke Nederlandse recht en omdat de UCC en de Amerikaanse literatuur veel interessante rechtseconomische inzichten verschaffen, die in de Nederlandse, Duitse en Oostenrijkse literatuur veelal ontbreken.

Geen aandacht wordt besteed aan het eigendomsvoorbehoud zoals dat is neergelegd in artikel 9 van de Richtlijn betreffende bestrijding van betalingsachterstanden bij handelstransacties (Richtlijn 2011/7/EU), als opvolger van artikel 4 van de gelijkkluidende Richtlijn uit 2000 (Richtlijn 2000/35/EG). Niet alleen bepaalt de Richtlijn niet meer dan dat de lidstaten moeten zorgdragen dat de verkoper eigenaar blijft totdat de koopprijs is betaald, indien tussen verkoper en koper een eigendomsvoorbehoud is overeengekomen, ook is de strekking van de bepaling door het Hof van Justitie nog verder gereduceerd door te overwegen dat de bepaling niet verder strekt dan de interne verhouding tussen verkoper en koper te regelen en het de lidstaten dus vrijstaat om de eventuele tegenwerpbaarheid aan derden nader te regelen of aan banden te leggen.¹¹

1.4 Terminologie

Dit proefschrift behandelt het eigendomsvoorbehoud met betrekking tot roerende zaken, niet-registergoederen. Korthedshalve wordt in het navolgende gesproken van roerende zaken. Hoewel het bedingen van een eigendomsvoorbehoud niet beperkt is tot dergelijke goederen,¹² komt het eigendomsvoorbehoud in de praktijk vooral ten aanzien van roerende zaken voor.

Om vergelijkbare redenen wordt toegespitst op het beding van een eigendomsvoorbehoud in een koopovereenkomst. De betrokkenen bij een eigendomsvoorbehoud worden in dit proefschrift kortweg als verkoper en koper aangeduid. In gevallen van doorverkoop wordt de degene aan wie de koper de verkochte zaak doorverkoopt aangemerkt als afnemer, terwijl de koper in een zodanig geval ook wel als wederverkoper wordt aangeduid.

11 HvJEG 26 oktober 2006, ECLI:EU:C:2006:683 (*Commissie/Italië*), rov. 28-30. Zie voor deze interpretatie reeds E.-M. Kieninger, 'Der Eigentumsvorbehalt in der Verzugsrichtlinie – Chronik einer verpaßten Chance', in: J. Basedow, *Aufbruch nach Europa. 75 Jahre Max-Planck-Institut für Privatrecht*, Tübingen: Mohr Siebeck 2001, p. 151-166. Zie voorts met verdere verwijzingen F.M.J. Verstijlen & J.G. Knot, 'Het internationale eigendomsvoorbehoud in Nederland', in: F.J.L. Kaptein e.a. (red.), *Het internationale eigendomsvoorbehoud*, Deventer: Kluwer 2015, p. 9-12.

12 M.v.A. II., *Parl. Gesch. Boek 3 BW*, p. 389 en Reehuis 2013, nr. 12.

In dit proefschrift wordt een onderscheid gemaakt tussen een eenvoudig, verbreed en verlengd eigendomsvoorbehoud. Van een eenvoudig eigendomsvoorbehoud wordt gesproken indien de eigendom wordt voorbehouden totdat de koper de verschuldigde tegenprestatie heeft voldaan. Tenzij uitdrukkelijk anders aangegeven, wordt ervan uitgegaan dat de verschuldigde tegenprestatie de betaling van de koopprijs betreft. Is het eigendomsvoorbehoud daarentegen ook bedongen voor andere vorderingen dan de koopprijs, wordt gesproken van een eigendomsvoorbehoud dat is verbreed tot andere vorderingen. Er is sprake van een horizontale uitstrekking van het eigendomsvoorbehoud. Van een verlengd eigendomsvoorbehoud wordt gesproken indien het eigendomsvoorbehoud niet wordt uitgebreid in horizontale richting – ten aanzien van de vorderingen – maar in verticale richting, namelijk ten aanzien van het voorwerp. Van een verlengd eigendomsvoorbehoud is derhalve sprake indien het eigendomsvoorbehoud niet slechts betrekking heeft op de verkochte zaak, maar tevens op datgene wat daarvoor in de plaats treedt, zoals een doorverkoopvordering of nieuw gevormde zaak.

